

Balázs Ferenc, a vajkészítő idealista

Ablonczy Bálint

A Tordai hasadék melletti Mészkö unitárius lelkésze volt Balázs Ferenc. Bejárta a világot, mégis egy kis erdélyi falu szervezését választotta hivatásának – azt vallotta, ami helyben működik, az vezethet igazi változáshoz. Fiatalon vitte el a tudóvész, de teljes életet élt.

„Írásai (...) a tiszta embert tükrözik, ami ugyan nem jelent irodalomtörténeti minősítést, de amit nem minden írástudóról mondhatunk el. Volt nála nagyobb író, eredményesebb szövetkezetszervező a két világháború között, de tisztább lélek aligha” – írta Mikó Imre Balázs Ferencről. A jogász-politikus tisztelgett így az 1937-ben elhunyt unitárius lelkész társadalomszervező emléke előtt.

Balázs Ferenc - forrás: [Erdélyi Napló](#)

„Tiszta lélek” – vajon milyen életút ihlette a bámulatot tükröző szavakat? Az aranyosszéki Mészkö falu unitárius lelkésze elhivatottságát látták vegetarianizmusában éppúgy mint rövidnadrágos, a konvenciókra fittyet hányó öltözködésében. Önálló teológiai-filozófiai rendszere sem hagyta érintetlenül az arra fogékonyakat, de természetesen dühödt kritikákat is kiváltott. Egyaránt tartották őt az erdélyi magyar parasztság apostolának és istentelen kommunista papnak.

A Berkley-től Mészköig

Számunkra persze nem a mára érdektelen közéleti viták fontosak. Sokkal izgalmasabb, hogy egy harminchatodik életévét sem megélt fiatalember milyen sűrű életet élt; a mi világunkban egyáltalán nem ritka a harmincas éveiben még önmagát kereső ember. A Mészkőn a falusiak közös gazdálkodását, színjátszókört és könyvtárat már súlyos betegen szervező Balázs Ferenc nem

sajnálhatta magát, lehetetlen körülmények között is teljes életet élt. Pályáját tudatosan irányította: angliai, amerikai ösztöndíja, világkörüli útja után, magas egyházi állásokra jogosító képzettség és nyelvtudás birtokában választotta a Torda közeli falu parókiáját.

Balázs Ferenc döntése persze nem volt magától értetődő, még saját maga számára sem. Kamaszkori megbetegedése (a később korai halálát okozó tüdővész) kortársaitól alapvetően különböző úton indította el. Visszaemlékezése szerint tizenöt éves korában kezdett hozzá az „önmagával való beszélgetéshez”, amikor betegsége ágyhoz kötötte, s elszakította az iskolától, barátaitól, a futballtól. „Tizenöt esztendőbe telt, amíg ez a beszélgetés, ez a dolgok tisztázása, kérdések fölvetése, megoldása vagy elejtése végbement” – idézte fel később. Először az irodalom iránt érdeklődött: mindössze huszonegy éves volt, 1923-ban Tamási Áronnal, Kemény Jánossal, Kacsó Sándorral és másokkal kiadta a Tizenegyek antológiáját.

Balázs Ferenc szemléletét betegsége idején végzett kényszerű önvizsgálata és irodalmi szárnypróbálgatásai mellett legalább annyira formálta világkörüli útja. 1923 őszén indult útnak Angliába teológiai ösztöndíjasként, onnan újabb két év múlva újabb stipendium birtokában áthajózott Amerikába, s a kaliforniai Berkeley egyetemén töltött ismét két évet. Utazott, tanult, dolgozott: alaposan megismerte az Egyesült Államokat. (Egyáltalán nem mellékesen: itt találkozott dán származású amerikai feleségével, aki követte a kicsi erdélyi falu parókiájára is.) Innen 1927 őszén indult tovább, s három-három hónapot töltött Japánban, Kínában és Indiában. A *Bejárom a kerek világot* című, lebilincselő útirajzban megörökített út 1928 őszén ért véget, miután Perzsián, Palesztinán, Egyiptomon, a Balkánon és Magyarországon át hazatért Erdélybe. Erdélyi irodalmi program, világlátottság, a kolozsvári teológusévek alatt megerősödött „népszolgálati” küldetésbe vetett hit. Ezek a vonások – ha külön-külön jelentkeztek másoknál is – a korszakban Erdélyben egyedül Balázs Ferencnél találkoztak.

Balázs Ferenc Kolozsváron született 1901-ben és Tordán halt meg 1937-ben. A kolozsvári unitárius kollégiumban érettségizett, s irodalmi szárnypróbálgatások után teológiára ment. 1923 és 1927 között Angliában és az Egyesült Államokban tanult ösztöndíjjal, majd a Távols- és Közel-Keletet beutazva tért haza Kolozsvárra. 1930-ban lett a Torda közeli, nagyjából románok lakta Mészkö lelkipásztora. Intenzív társadalom- és gazdaságsszervező munkába fogott, amelyet korai halála szakított félbe.

Főbb művei: [Bejárom a kerek világot](#), [A rög alatt](#)

Túlhajtott gépi civilizáció

Felfogásának alapja volt, hogy minden ember, akár angol, akár kínai, akár hindu, akár román, akár magyar – egy mércével mérhető. A népek és nemzetek között legfeljebb a fejlődésfokot illetően van különbség, de mindenkinek megvan saját egyénisége, amely azonban összhangban áll „a világ becsületes céljával”, s ez valamennyi nép és ember számára egyetlen és közös. A cél felé törekvés

útjában azonban ott áll a rosszul szervezett társadalom és a túlhajtott gépi civilizáció. A megoldás tehát – összegezhető Balázs Ferenc életprogramja – a társadalom átszervezése és az ember kiszabadítása (művelődéssel, értelmes munkával) a lélekölő gépi civilizációja alól. Noha az írásaiban kifejtett sajátos világszemlélet számos ponton érintkezett a kapitalizmus marxista kritikájával, Balázs Ferenc sohasem vált forradalmárrá (ezt később fel is rótták neki.) Az emberiség boldogságra kényszerítésének programja alkatilag idegen volt tőle. Önkritikája, emberszeretete, derűs életszemlélete, optimizmusa mind-mind elválasztott őt a végül sötét pincékben és táborokban megvalósult földi utópia híveitől.

Forrás: [Budapesti Unitárius Egyházközség](#)

Nem hitt az állam mindenhatóságában és a gazdaság totális központosításában sem. Mint Mikó Imre megjegyzi, Balázs Ferenc harmadik útja a szövetkezeti mozgalom volt, amely nem külső kényszeren, hanem a szabad elhatározáson alapul. Már Angliában lenyűgözte a Cooperative Society. Az ugyanis nemcsak fogyasztási szövetkezetek ezreit foglalja magában, hanem termel is, gyárai voltak. Balázs Ferenc számára a szövetkezeti gondolat lényege abban állt, hogy az emberek összeállnak községenként, városenként, és fölmérik, mire van szükség, aztán megosztják maguk közt a munkát és aszerint termelnek. Ezt próbálta megvalósítani a mészközi laboratóriumban. Ha pedig egy elképzelése hibásnak bizonyult, s mondjuk a vajkészítés nem vált be, máshoz fogott.

Mint a 16-17. századi, nyugati peregrinációról hazatérő református prédikátorai, úgy lett ő a helyi közösség mindenese. Népfőiskola szervezéstől cséplőgép-beszerzésig mindennel foglalkozott. Mivel az alul lévő néprétegek felemelésének, megszervezésének programját valló értelmiségiek elsöprő többségétől eltérően ő a valóságban is szembesült a papíron oly szépen mutató tervek realitásával, sok csalódás is érte.

„November hónapban beszüntettem a tejszállítást. (...) Nem, Mészkönek nem való a tejüzlet. Kevesen vagyunk hozzá. A nép egy része gyárakba jár, más része bányász. Az alszegiek közel kapják Tordát a folyó bal partján, beszállítják a tejet maguk. A felszegiek kontóra hordják a bányászoknak. A tehenekkel is baj van” – írta például egyik kudarcáról.

Az Óriások vállán című portrészorozat egymástól térben és időben távol eső magyar írókról-gondolkodókról szól, akik közül nem egyet ma már legfeljebb a tudósok ismernek. Pedig életútjuk, munkásságuk szélesebb figyelemre is számot tarthat: mindegyikük különösen művelt és erős belső tartással rendelkező ember volt. Akár magyar királyi külügyminiszterként, akár egy Isten háta mögötti kis erdélyi falu lelkészeként éltek, ezek az emberek tették, amit a sors kijelölt nekik – ha úgy alakult, akkor örökös emigrációban. Megismerésük szellemi kaland, amire ezennel meghívjuk az olvasót.

„Lesz-e rajtam virág”

Visszaemlékezésének és személyiségének hallatlan abban nyilvánul meg, hogy a kudarcok nem törték le, nem hidegült el a sokszor kapkodva bevezetett újításoktól idegenkedő mészkióiektől. S miközben a helyi vaját Tordán árusító bolt szerződésével vagy a falusi gyerekek iskoláztatásával bajlódott, soha nem feledkezett meg egységben szemlélni a világ és magyar paraszti közössége ügyeit. Ahogy önéletírásában (A rög alatt) megfogalmazta: „S én mégis írok, mert falumba gyökerezve fejemet feldugom. Távolabbra nézek. Nem akarom elveszíteni a kapcsolatot a nagyobb világgal. Ha én tudok róla, ő is tudjon rólam. Tudjátok meg mind, én itt meg nem haltam, egy falu sara engem le nem nyugözött. Én csak elvettem magam egy picinyke helyre, oda bujtam a rög alá, hadd lám, kikelek-e, lesz-e rajtam virág, termék-e gyümölcsöt.”

Mészkió - Forrás: Wikipedia

A tizennyolcadik századi Tessedik Sámuel és Berzeviczy Gergely óta jól ismert alakjai történelmünknek a „nép nyomorán” mindenáron segíteni akaró értelmiségiek. Ha tenniakarásuk sokszor rokonszenves is, az elmaradottság jeleire vadászó írástudók türelmetlensége sokszor riasztó. Ebből a sorból válik ki Balázs Ferenc, aki nem csak a falusiak hibáit látta világosan, de saját gyarlóságaival is szembenézett – néha már-már zavarbejtő önboncolással. „A gazdák pedig látták, hogy udvarom, csűröm, istállóm rendetlen, a lovam keféletlen, a kocsim sáros, a cselédeim prédálnak és lopnak, a kukoricám kapálatlan marad, a félhold napraforgó termése ott rohad el a gabonás tornácán. (...) S hátha még tudták volna a gazdák, hogy hány más tervet csak papírra vetettem, felette csak egy nap, egy este álmodoztam, de el is vetéltem mindjárt! (...) Gyarlóságaim számát egy szuszra elfújni nem lehet. Ezek veleje, az alap- és főelégedetlenség oka, nyilvánvalóan hiba. Álmok szülője lenni nem vétek, de van baj máshol elég. Nem szoktam rá gyermekkoromtól fogva a kicsi, unalmas, mindennap ugyanúgy elvégzendő munkára a gazdaságban” – vallott önéletírásában.

Az Összkép a magyar társadalom és gazdaság működéséről szóló elemzések magazinja. Komoly elemző munkára épülő áttekintéseket készítünk, kutatások eredményeit foglaljuk össze és az országot jól ismerő vezetők, kutatók történeteit mutatjuk be arról, hogyan is működik a világunk. [Kövessen minket](#), iratkozzon fel [hírlevelünkre](#), ha szeretné mélyebben megérteni és felfedezni Magyarországot.

„Minden jó, ha a vége jó.”

Akkurátusan azt is feljegyezte, mit sikerült, s mit nem elérnie. S noha Balázs Ferenc elégedetlenkedett az elvégzett munkával, máig tiszteletet parancsoló, amit fiatalon megszakadt életében véghez vitt. A helyi templom újjáépítése, az iskola megnagyobbítása, az iskolai szövetkezet létrehozása, a könyvtár megszervezése, a tejszövetkezet és az egyházi gipszbányászat beindítása mind-mind az ő nevéhez fűződik. Még a kései olvasó számára is megindító, hogy a sok testi bajjal sújtott, beteg fiatalember milyen szívóssággal akart segíteni azokon, akikben az állam adóalanyt, sorkatonát vagy irredentát látott. Mészki nem lett persze szövetkezeti mini-Svájc vagy szocialista mintatelep. Nem lett volna akkor sem, ha Balázs Ferencet nem győzi le a tüdőbaj.

Vajon a a félbemaradt élet azt jelzi, hogy próbálkozni is felesleges volt? Rövid élete, mészkió szolgálata sokkal inkább arra példa, hogy a manapság is sokat emlegetett szakadék „elit” és „nép” között távolról sem szükségszerű. Balázs Ferenc akkor is mélyen szeretette a körülötte élőket, amikor akadályozták terveit, megszólták nem elég „papos” viselkedését, prédikációit, vagy ellenezték a templom újjáépítését, s az ellene szólókat mindig respektálta. A tekintélyalapú érvelést („márpedig ez így lesz, mert én azt mondtam”) elutasítva, szelíd határozottsággal képviselte, amit a közösség érdekében helyesnek tartott. „Minden jó, ha a vége jó” – szól a nagybetegen írt önéletírás utolsó mondata. Méltó befejezéseként nem csak a könyvnek, hanem életének is.